

Linköpings universitet
Grundskolläraryrprogrammet, 4-9

Monika Capik

Flerspråkighet

Hur påverkar familjen, skolan och samhället en flerspråkig individs
identitet

Examensarbete 10 poäng

LIU-IUVG-EX--01/28- -SE

Handledare:
Ingrid Sundmar-Joge,
Institutionen för
Utbildningsvetenskap

	Avdelning, Institution Division, Department Institutionen för utbildningsvetenskap Department of Educationalscience 581 83 LINKÖPING	Datum Date 2001-04-09
---	---	------------------------------------

Språk Language ☒ Svenska/Swedish ☐ Engelska/English _____	Rapporttyp Report category ☐ Licentiatavhandling ☒ Examensarbete ☐ C-opsats ☐ D-opsats ☐ Övrig rapport _____	ISBN _____ ISRN LIU-IUVG-EX- - 01/28- - SE Serietitel och serienummer ISSN Title of series, numbering _____
URL för elektronisk version _____		

Titel Title Flerspråkighet Hur påverkar familjen, skolan och samhället en flerspråkig individs identitet Multilingualism How do the family, the school and the society affect the identity of a multilingual person Författare Author Capik, Monika
---

Sammanfattning Abstract <p>Mitt syfte med det här examensarbetet är att få en djupare kunskap om flerspråkighet och om vilka faktorer som kan påverka identiteten hos en flerspråkig individ. Flerspråkighet är numera vanligt inte bara i Sverige utan runt om i världen.</p> <p>Mina frågeställningar handlar om på vilket sätt olika faktorer såsom familj, skola och samhälle påverkar en flerspråkig individs förhållande till sitt språk och sin kultur.</p> <p>Arbetet bygger främst på en litteraturstudie som kompletterats med en empirisk studie. Jag delade ut en enkät till sju flerspråkiga ungdomar som går i åttan. Efter att ha läst svaren på enkäten valde jag att även göra en kompletterande intervju med dem. Jag ville se hur de ansåg att familj, skola och samhälle påverkar deras sätt att se på sitt språk och sin kultur.</p> <p>Både litteraturen och intervjuerna visar på att familjen, skolan och samhället påverkar en flerspråkig individs identitet. De påverkar individens relation till sitt modersmål, det svenska språket, den egna kulturen och den svenska kulturen.</p>
--

Nyckelord Keyword Flerspråkighet, kultur, identitet
--

SAMMANFATTNING

Mitt syfte med det här examensarbetet är att få en djupare kunskap om flerspråkighet och om vilka faktorer som kan påverka identiteten hos en flerspråkig individ. Flerspråkighet är numera vanligt inte bara i Sverige utan runt om i världen.

Mina frågeställningar handlar om på vilket sätt olika faktorer såsom familj, skola och samhälle påverkar en flerspråkig individs förhållande till sitt språk och sin kultur.

Arbetet bygger främst på en litteraturstudie som kompletterats med en empirisk studie. Jag delade ut en enkät till sju flerspråkiga ungdomar som går i åttan. Efter att ha läst svaren på enkäten valde jag att även göra en kompletterande intervju med dem. Jag ville se hur de ansåg att familj, skola och samhälle påverkar deras sätt att se på sitt språk och sin kultur.

Både litteraturen och intervjuerna visar på att familjen, skolan och samhället påverkar en flerspråkig individs identitet. De påverkar individens relation till sitt modersmål, det svenska språket, den egna kulturen och den svenska kulturen.

INNEHÅLLFÖRTECKNING

BAKGRUND	2
SYFTE	3
PROBLEMFÖRMULERING	3
METOD	3
LITTERATURGENOMGÅNG	5
NÅGRA BEGREPP	5
Invandrare	5
Kultur	5
Modersmål	5
Flerspråkighet	6
Diglossi	7
EN FLERSPRÅKIG INDIVIDIS IDENTITET	8
Identitet	8
Individen och språket	8
Individen och kulturen	10
FAKTORER SOM PÅVERKAR EN INDIVIDIS IDENTITET	11
Familjen	11
Familjen och språket	11
Familjen och kulturen	12
Skolan	12
Skolan och språket	12
Skolan och kulturen	15
Samhället	17
Samhället och språket	17
Samhället och kulturen	17
EMPIRISK STUDIE	19
REDOVISNING OCH ANALYS	19
Presentation av intervjupersonerna	19
Resultat och analys	19
Individen och språket	19
Individen och kulturen	20
Familjen och språket	21
Familjen och kulturen	21
Skolan och språket	22
Skolan och kulturen	22
Samhället och språket	22
Samhället och kulturen	23
Fortsatt forskning	24
DISKUSSION	25
REFERENSER	27

BAKGRUND

Skolan idag är inte bara en social mötesplats utan har även blivit en mötesplats för människor med en eller flera andra kulturer. Elever i skolan talar många olika språk, har olika religioner och olika kulturer. Både elever och lärare präglas av detta både på gott och på ont. Ibland går mötet med en annan kultur friktionsfritt, men ibland uppstår problem. Alltför ofta fokuseras det mest på de problem som uppstår och det vill jag med mitt yrke som lärare förändra. Jag vill i den mån det är möjligt fokusera på likheter, men även ta upp olikheterna för att avdramatisera dem. Kunskap om olika kulturer, olika länder är en del i detta arbete med att försöka göra mötet mellan människor med olika kulturer så friktionsfritt som möjligt och i den mån det uppstår konflikter ta upp dem till ytan och diskutera dem. Att sopa konflikter under mattan löser oftast inget utan det leder bara till att problemet blir större och till slut når en gräns där det blir svårt att åtgärda.

Det finns flera skäl till att det här ämnet ligger mig varmt om hjärtat. Ett av skälen är att jag har gjort merparten av min praktik på skolor med en stor andel av invandrare, men det största skälet är dock att jag själv är invandrare. Mina föräldrar kom hit i mitten av 60-talet för att skapa sig själva och sina barn en framtid. Jag själv är dock född här. Vi kommer från Jugoslavien, men vi tillhör en minoritet av ungrare där. Att tala ett annat språk kan ibland vara en fördel, men det kan även vara en nackdel. Personligen känner jag att ungerskan står mig närmare än svenskan trots att jag behärskar det svenska språket bättre. Jag har under hela mitt liv talat ungerska med min familj och jag kan inte prata svenska med dem. Det känns på något sätt onaturligt. Svenskan har däremot varit det språk jag använt i skolan och i samhället. Jag anser att jag är ganska säker på min kulturella identitet. Jag känner mig i grund och botten ungersk, men med inslag av den svenska kulturen. I och med att jag är språklärare så är intresset för språk såväl som andra kulturer stort. Att jag i så hög grad behållit min ungerska identitet beror till stor del på min familj. De har alltid varit säkra på vilka de är och vilken kultur de tillhör. De har inte känt sig hotade av den svenska kulturen, vilket har underlättat när jag tagit inslag av den svenska kulturen. Det har dock hänt att jag emellanåt känt mig lite schizofren eftersom skolan och samhället mer eller mindre krävt att jag ska ge upp min egen kultur och bli helt svensk. Situationen för invandrarungdomar är idag förmodligen annorlunda än det var för mig. Det finns fler invandrare i Sverige idag och kunskapen om olika kulturer och dess vikt för individen är större nu än den var då.

När jag började fundera på det här arbetet skulle det enbart handla om den språkliga delen av att vara invandrare. Jag insåg snart att det inte gick att avgränsa det på det sättet eftersom språket är en del av kulturen. Jag fick alltså tänka om och arbetet kommer istället att handla om hur familjen, skolan och samhället påverkar en individs identitet, språk och kultur. Jag var nyfiken på att se om ungdomar idag upplever sin situation som jag gjorde när jag var i deras ålder. Jag kan bara hoppas att mina erfarenheter kan hjälpa alla ungdomar som känner sig lite annorlunda på något sätt.

SYFTE

Mitt syfte med detta examensarbete är att se på hur situationen för invandrarelever ser ut idag och även se på individens relation till olika institutioner. De institutioner som jag valt att se på är familjen, skolan och samhället. Jag vill se hur dessa påverkar individen och hur individen känner sig i olika situationer de befinner sig i. När känner sig individen mer som en svensk och när känner hon/han sig som en invandrare? Jag vill se på hur identiteten påverkas och vilka problem som kan dyka upp när man är flerspråkig och har en annan kultur än samhället i övrigt.

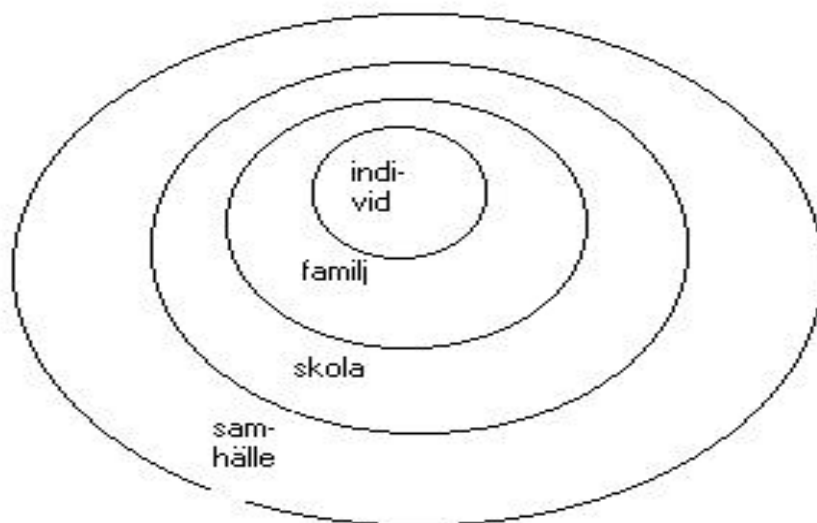
PROBLEMFORMULERING

I arbetet har jag valt att utgå ifrån följande frågeställningar:

- Hur ser individen på språket och sin egen kulturella identitet?
- Hur påverkar familjen individens syn på språket och den kulturella identiteten?
- Hur påverkas individens sätt att se på sig själv, på språket och den kulturella identiteten av skolan?
- Påverkar samhället individen och dess sätt att se på sin egen identitet, på språket och den kulturella identiteten och i så fall hur?

METOD

Mitt arbete består av en litteraturstudie och en empirisk studie. Jag har i min litteraturstudie valt att utgå ifrån och ofta referera till boken *Tvåspråkighet* av Skutnabb-Kangas. Jag har valt att göra det eftersom många av de övriga författarna och det inkluderar även de utländska ständigt refererar till henne. Hon har varit banbrytande i sin forskning om tvåspråkighet och trots att boken är från 1981 är den i allra högsta grad aktuell än idag. Jag har valt att lägga upp dispositionen av min litteraturstudie efter en av mig något omarbetad modell som den amerikanske socialpsykologen Urie Bronfenbrenner utarbetat. Han har en modell bestående av cirklar där han i den innersta sätter individen. I cirkeln därefter sätter han den närmsta familjen, skolan och de vänner som man står närmast. I den näst sista cirkeln sätter han resten av släkten, och det lilla samhället som man deltar i dagligen. Massmedia deltar i de två yttersta cirklarna. I den sista cirkeln tar han upp det stora samhällets normer och värderingar. Jag har valt att använda fyra cirklar. I den innersta cirkeln sätter jag individen och dess syn på sin egen identitet och sitt eget språk. I cirkeln därefter sätter jag familjen och ser på hur den påverkar individens språk och kulturella identitet. I de två yttersta cirklarna placerar jag skolan och samhället och ser även på hur de påverkar individen. Jag har med denna modell valt att se hur familjen, skolan och samhället påverkar individen och i vilka av dem hon/han känner sig mer som en svensk och som invandrare.

I den empiriska delen har jag intervjuat sju elever på den praktiskskola där jag gjorde min slutpraktik. Samtliga av eleverna går i år 8 och har varit i Sverige några år. Jag gjorde dessa intervjuer under min första praktikvecka och jag hade då inte hunnit bilda mig en uppfattning om dessa elever, vilket även var mitt syfte. Därmed minskade jag risken att välja elever utifrån mina känslor. Jag frågade deras lärare vilka elever i klassen som var invandrare och hur länge de varit här. Under min praktik kom jag naturligtvis att forma en relation med dessa elever, men intervjuerna var då redan klara. Jag kan dock inte garantera att allt i detta examensarbete blir helt objektivt eftersom jag själv är invandrare och har vissa känslor kring mitt ämnesval, men jag gjort mitt bästa för att sätta dessa känslor åt sidan. Jag valde medvetet ut elever som varit här ganska länge och som lärt sig svenska, den svenska kulturen och varit medlemmar av det svenska samhället ett tag. Dessa elever kommer från olika länder och jag kommer i fortsättningen kalla dem Isabel, Manuel, Jelena, Milan, Gona, Ahmed och Ibrahim. Jag frågade först lärarna om det gick bra att jag intervjuade deras elever och eftersom de inte hade något emot det frågade jag eleverna. Jag var noga med att påpeka att det var frivilligt och att deras namn inte skulle finnas med i arbetet. Jag berättade även varför jag skriver det här arbetet. Alla tyckte att det skulle bli roligt att delta i min undersökning. Den första delen av min undersökning var en enkätundersökning. Eleverna tog hem enkäten och svarade på den skriftligt. Efter att jag fått tillbaka enkäten pratade jag med dem en och en om det fanns något de ville tillägga och om jag hade några ytterligare frågor eller om jag behövde få något förtydligat. Dessa samtal skedde under raster och håltimmar i klassrum där vi var ostörda. Jag antecknade om det var något som dök upp som inte fanns med på enkäten. I min empiriska del har jag valt att främst se till individen. Jag har ställt frågor som rör identitet och hur dessa intervjupersoner förhåller sig till familjen, skolan, samhället, sitt modersmål och det svenska språket. Jag kommer att redovisa fråga för fråga och svaren under den aktuella frågan. Svaren redovisas i löpande text och jag använder ovanstående fingerade namn för att särskilja intervjupersonerna. Efter intervjuredovisningen följer en diskussion där jag jämför resultaten med litteraturen och mina egna erfarenheter.

LITTERATURGENOMGÅNG

Jag har för avsikt att i min litteraturdel ta upp hur familjen, skolan och samhället påverkar en flerspråkig individ, men för att göra det bör en del begrepp klaras ut. Jag kommer att förklara en del väsentliga ord för detta arbete, såsom kultur, invandrare, modersmål, flerspråkighet, diglossi mm. Jag har även för avsikt att ta upp en kort historisk bakgrund på hur modersmålsundervisningen sett ut genom åren och lite kort om skillnaden mellan inläringen av ett modersmål och hur den skiljer sig ifrån inläringen av ett andra språk.

NÅGRA BEGREPP

Invandrare

Att definiera ordet invandrare är inte lätt. Enligt Nationalencyklopedin är begreppet invandrare nämligen opreciserat. Ska man av någon anledning uttala sig om antalet invandrare i Sverige går det inte utan man måste ange om man avser personer som är utländska medborgare, utrikes födda eller medlemmar av andra generationen inflyttade (dvs. personer som är födda i Sverige, men har minst en förälder som är född utomlands).

Wellros har en egen tolkning av ordet invandrare där hon istället anser att ett barn som talar ett annat språk och tolkar utifrån en annan referensram kan kallas invandrarbarn. Hon anser annars termen ”barn med invandrabakgrund” vara en mer adekvat benämning. (Wellros, 1996)

Kultur

Kultur kan av olika personer definieras på olika sätt. Vardagsbruket av ordet kultur brukar innefatta konst, musik, litteratur osv. (Otterbeck, 2000). Ska man dock gå in lite djupare och vidga begreppet kultur kommer det att innefatta förutom ovan nämnda även föreställningar, erfarenheter och värderingar som man har med sig. Kulturen visar sig i sättet att klä sig, beteende och sättet att tänka. Hela sättet att ordna sin tillvaro är en del av kulturen. (Wellros, 1996)

Modersmål

Jag har valt att använda den nya termen modersmål i mitt arbete. Förr användes termen hemspråk i skolan. Det finns olika sätt att definiera vad ett modersmål är beroende på vilket perspektiv man ser det ur. Den populära uppfattningen är att det är det språk man drömmer, tänker och räknar på. Med den här uppfattningen finns dock ett problem. Dessa saker kan man även göra på ett annat språk t.ex. engelska. Ur en sociolingvistisk synvinkel anses det vara det språk ett barn lär sig först, använder mest och behärskar bäst. Enligt den socialpsykologiska definitionen är det språk man identifierar sig med. Med språket kommer även gruppens värderingar och normer. En annan populär definition är att man utgår från ordet modersmål och drar slutsatsen att det är det språk modern talar. (Skutnabb-Kangas, 1981)

Flerspråkighet

När kan man anse någon som flerspråkig? Enligt Skutnabb-Kangas finns det inte en allmänt godkänd definition. Det beror helt och hållet på vilket synsätt man har. Kompetensdefinitionen definierar flerspråkighet efter hur pass bra man behärskar ett eller flera språk.

“Active, completely equal mastery of two or more languages” (Maximilian Braun i Skutnabb-Kangas, 1981 sid 85).

Maximilian Braun anser alltså att man bör ha ett aktivt, fullständigt, likvärdigt behärskande av två eller flera språk för att kallas flerspråkig. Ett annat sätt att definiera flerspråkighet är att utgå från funktionsdefinitionen.

”Som i de flesta situationer utan vidare kan använda två språk som kommunikationsmedel och övergå från det ena språket till det andra om så behövs” (Els Oksaars i Skutnabb-Kangas, 1981 sid 89)

Ett tredje sätt att definiera flerspråkighet är individens egen eller andra personers bedömning. Skutnabb-Kangas egen definition är en kombination av de ovanstående.

”Tvåspråkig är den som har en möjlighet att fungera på två (eller flera) språk, antingen i enspråkiga eller tvåspråkiga samfund i enlighet med de sociokulturella krav på en individs kommunikativa och kognitiva kompetens. Som dessa samfund och individen själv ställer på samma nivå som infödda talare, samt en möjlighet att identifiera sig positivt med båda (eller alla) språkgrupperna (och kulturerna) eller delar av dem.” (Skutnabb-Kangas, 1981 sid 93)

Jag har valt att använda den vidare termen flerspråkighet framför tvåspråkighet som jag anser vara för snäv i sin betydelse. En stor del av Sveriges befolkning kan nämligen betraktas som tvåspråkiga i och med att många behärskar engelska väl. Många skulle nog kunna föra ett liv på engelska utan större svårigheter, men det är trots allt inte ett modersmål. Invandrare har förutom kunskap i svenska och engelska ett annat modersmål och jag anser dem därför vara flerspråkiga.

Vilka grupper är det som är flerspråkiga? Det finns olika grupper som av olika anledningar räknas som flerspråkiga:

*Elittvåspråkiga:

Dessa har frivilligt valt att bli flerspråkiga. De kommer från över- och medelklassen och gör ofta stipendieresor eller jobbar som aupair i något annat land. Dessa människor är oftast inte långvariga i det land de besöker och har oftast elementära kunskaper i det språk som används i det landet redan innan de åker dit. I detta fall förekommer ingen press på individen att bli flerspråkig. Därför påverkas individen inte så mycket av ett misslyckat erövrande av ett andra språk. (Skutnabb-Kangas, 1981)

*Människor från språkliga majoriteter:

Som exempel kan vi här ta de engelsktalande i Quebec Kanada. De talar majoritetsspråket engelska, men har även valt att lära sig franska för att underlätta kommunikationen.

(Skutnabb-Kangas, 1981)

*Barn från flerspråkiga familjer:

I det här fallet har föräldrarna olika modersmål. Kommer barnet från en familj där den ena av föräldrarna talar ett majoritetsspråk är trycket från samhället inte stort på att barnet ska bli flerspråkigt. Samhället ser helst då att barnet är enspråkigt. Däremot förekommer ett familjeinternt tryck och ett misslyckande att förvärva det andra modersmålet kan upplevas som jobbigt. Kontakten med den föräldern blir lidande. Talar dock båda föräldrarna två olika minoritetsspråk kan situationen bli som för barn från språkliga minoriteter. Det kan vara besvärligt, men med rätt hjälp kan det här barnet bli trespråkigt. (Skutnabb-Kangas, 1981)

*Människor från språkliga minoriteter:

Jag har i detta arbete valt att koncentrera mig på ungdomar från språkliga minoriteter. Dessa barn upplever ett starkt yttre tryck på att bli flerspråkiga, men även ett starkt familjeinternt tryck. Föräldrarna vill att barnet ska lära sig majoritetsspråket eftersom det öppnar vägarna för högre utbildning och ett bra arbete. Dessa barn kan då få en bättre framtid än vad föräldrarna har. Att lära sig modersmålet är också viktigt för att kunna kommunicera med familjen. Flest misslyckanden förekommer i denna grupp. Blir barnet dominant i sitt modersmål är dörren till utbildningar, arbetsmarknaden stängd. Glömmer barnet sitt eget modersmål får han/hon en dålig kontakt med sin familj och tappar sitt ursprung och sin kultur. Detta kan i värsta fall leda till rotlöshet och identitetssvårigheter. (Skutnabb-Kangas, 1981)

Diglossi

Innan termen diglossi kom i bruk användes termen halvspråkighet och även om diglossi är den dominerande termen idag kan även halvspråkighet höras ibland. Termen diglossi kan verka lite diffus och jag anser att det kan behövas en förklaring. Termen halvspråkig används ibland av lärare när de diskuterar ett invandrarbarn. Vid ett tillfälle när jag hörde en lärare använda den här termen blev jag lite nyfiken och bad henne förklara vad hon menar när hon säger att en av hennes elever är halvspråkig. Hennes förklaring var att eleven ifråga har stora språkliga luckor i både modersmålet och svenska. Det var många begrepp som fattades i båda språken. Vad anser då litteraturen om denna term? Skutnabb-Kangas väljer att citera forskaren Hansegård:

”Ett halvt behärskande av svenskan och ett halvt behärskande av modersmålet” (Skutnabb-Kangas, 1981 sid 261)

Wallin väljer att ta det ett snäpp längre med sin definition:

”Vid halvspråkighet kan man språket bara på ett utantill plan, men saknar känslodjup i förståelsen eller saknar förmåga att fatta det abstrakta bakom orden” (Wallin, 1982 sid 89)

Ingen flerspråkig individ kan alla ord inom alla områden på de språk han/hon behärskar. Det vore inte mänskligt, men man kan behärska ett område mer eller mindre. (Skutnabb-Kangas, 1981)

EN FLERSPRÅKIG INDIVIDIS IDENTITET

Identitet

Vad är egentligen identitet och vem bestämmer vad som är min identitet? Wellros gör en uppdelning mellan objektiv och subjektiv social identitet. Den objektiva identiteten blir tilldelad utifrån medan den subjektiva är ens egen självbild. Denna bild är i och för sig påverkad av omgivningens bilder, men den har även inslag av känslan att man är en unik individ som inte går att placera i något fack. Den subjektiva identiteten innefattar också hur pass mycket man identifierar sig med en aktuell grupp och om man tycker att kriterierna för gruppindelningen är relevanta för en själv. Med detta menas att en mörkhårig person inte automatiskt känner samhörighet med övriga mörkhåriga utan kanske identifierar sig mer med en annan grupp. Hon/han är kanske lärare och identifierar sig kanske mer med övriga lärare än med mörkhåriga. En invandrare känner kanske inte automatiskt gemenskap med andra invandrare utan kanske med moderater, datatekniker osv. Psykologer brukar dela in människor i in-grupp och ut-grupp. I allmänhetens ögon brukar dessa grupper kallas vi och de. Att tillhöra en grupp kräver att både den subjektiva och den objektiva sociala identiteten sammanfaller d.v.s. att medlemmarna i gruppen själva ska känna samhörighet och solidaritet med gruppen. Grupper som har en väldigt stark solidaritet gentemot varandra har en större tendens att ha en fiendlighet mot andra grupper. Detta kan observeras i inbördeskrig och vid viktiga klubbmatcher. (Wellros, 1998) Det som en vi-grupp drar en tydlig gräns mot behöver inte se ut som en stor skillnad i utomståendes ögon. De som är annorlunda än vi behöver bara avvika på en enda relevant punkt från vi-gruppen. Det innebär att de olika grupperna ifrån före detta Jugoslavien inte betraktar svenskar som de-gruppen utan det rör sig förmodligen om en grupp med serber som betraktar kroater som de-gruppen. Det är alltså grupper som delar intressen och värderingar och i utomståendes ögon liknar varandra som är i störst behov av att dra gränser gentemot varandra. De behöver en skiljelinje för att definiera sig själva med andra. (Wellros, 1998)

Individen och språket

Innan jag närmare går in på hur en individs identitet hör samman med ett språk vill jag först förklara skillnaderna mellan att lära sig sitt modersmål och ett andra språk. Barnets språkutveckling påbörjas redan i moderns mage där barnet blir lugnare av att höra röster. Spädbarnet reagerar rytmiskt på tal dvs. barnet rör på sina kroppsdelar i takt med rytmen i talet. De är redan från början orienterade mot tal och vänder sina huvuden mot det håll talet kommer ifrån. Med det söker barnet kontakt och social närvaro. När barnet börjar jollra och prata har redan en lång språkinlärningsprocess pågått. Barnet har inte enbart tagit emot ljud och intryck utan också försökt att reproducera dem. Barnet ser efter ett tag orden i ett sammanhang och börjar lägga saker på minnet. Ordet står oftast för ett helt sammanhang som t.ex. att ljuden vov-vov betecknar alla fyrbenta djur och inte bara hundar. Därefter lär sig barnet skilja betydelser från varandra och kan därmed skilja på häst, hund och katt. Samtidigt som ett barn lär sig ord lär det sig även känna omvärlden och placera sig själv i den. Detta hjälper vi till med och barnet blir därför färgat av omgivningens perspektiv. Barn uppfostras i hög grad med språkets hjälp och lär sig även känna en samhörighetskänsla med det han/hon kan förstå. Nu utvecklas en vi - och dem - känsla som är en del av identitetsutvecklingen. Senare lär sig barnet att ett och samma ord kan se olika ut t.ex. ordet bord. Bord kan se olika ut och vara av olika material. Här lär sig även barnet vilka egenskaper ett bord ska ha för att kunna kallas bord. Barnet lär sig nu även att tolka icke-språkliga budskap såsom intonation,

tonhöjd, mimer och gester. Här är det väldigt viktigt att de verbala budskapen stämmer överens med de icke-verbala. Allt detta tvinnas sedan ihop och bildar modersmålsinläringen. Att kunna ett språk innebär även att man kan tolka de icke-verbala betydelseerna och vilken laddning ett ord har. En individ känner samhörighet med andra personer som talar samma språk. Hela denna identitetsutveckling sker alltså på modersmålet och det blir oftast det språk med vars hjälp barnet kan uttrycka sin allra djupaste personlighet, sina starkaste känslor och klaraste tankar. (Skutnabb-Kangas, 1981)

Vad är då skillnaden mellan inläringen av modersmålet och ett annat språk t.ex. svenska för en invandrare? Vad gäller grammatiska strukturer, generaliseringar, korrigeringar stämmer inläringen inom dessa områden överens med modersmålsinläringen, men det förekommer dock skillnader även här. Vid andraspråksinläringen har man redan utforskat världen och behöver inte gå igenom detta på nytt. Man kan nu istället överföra begreppen från modersmålet och sätta ord på dem. Man vet redan hur ett bord ser ut och behöver inte känna och smaka sig fram igen. Upplevelser blir inte lika känsloladdade som vid modersmålsinläringen eftersom man vid det här tillfället redan känner världen. Man är mer kritisk nu eftersom man vet vilka värderingar som finns i ord. Andraspråket känns ofta kallare, mer främmande, mindre nyanserat och mindre personligt. Det påverkar inte lika starkt och man är mer sig själv när man pratar sitt modersmål. Det här gäller även de barn som kan sitt andraspråk bättre än sitt modersmål. (Skutnabb-Kangas, 1981)

Jag vill avsluta avsnittet om språkinläring med en liknelse Skutnabb-Kangas använder sig av. Hon liknar språkutvecklingen vid en näckros. När man hör ett barn tala är det bara blomman man ser (ytflyt). Rötterna ligger långt under ytan. När ett barn lär sig ett främmande språk är blomman fin på ytan, man kan prata, har ett bra uttal osv. Rötterna är dock inte lika djupa eftersom det tar tid att låta dem växa. Om man då låter sig förvillas av denna vackra näckros och anser att barnet kan tillräckligt av det främmande språket för att få sin utbildning på det kan blommans utveckling lätt bli avbruten. Om modersmålsundervisningen hotas eller försummas får rötterna inte tillräckligt med näring och kan bli helt avklippta. Om båda blommorna bara flyter på ytan blir det en situation där barnet bara har två ytliga blommor alltså två ytliga språk = dubbel halvspråkighet. Det kan inte växa till något varaktigt. Men om det främmande språkets rötter får ansluta sig till modersmålets rötter får barnet två språk och blir alltså tvåspråkigt. (Skutnabb-Kangas, 1981)

Hur påverkar då språket en individs identitet? Etnicitet är ett starkt band som binder samman människor speciellt under krisförhållanden. Den etniska identiteten är sammanvävd med språket. Språket har för varje individ en existentiell betydelse. Det första språk man lär sig är det man kallar "mitt" språk och endast i det lever jag. Det uttrycker var man befinner sig i sin omvärld. Individens primära socialisation sker med dess närmaste omgivning på det språket. Genom språket lär man sig beteendemönster och normer genom att tolka andra. Man får ett namn som binder en samman med familj och släkt och med det namnet knyts den individuella identiteten ihop med gruppen. Namnet och språket fungerar som en etnisk markör och att frånta en människa dess namn är ett av de grövsta psykologiska övergrepp som kan utföras. Det egna språket skiljer inte bara ut invandraren från svenskar utan identifierar människan med den egna språkgruppen. Språket har alltså både inneslutande och uteslutande funktioner. Språket underlättar kommunikationen i gruppen eftersom alla utgår från samma referensram och kan lätt känna igen och tolka det underförstådda i ett sammanhang. Varje språk innehåller saker som är specifika för just det språket som t.ex. skämt, metaforer, ordspråk, citat ur heliga skrifter osv. Ett gemensamt modersmål skapar därför en positiv upplevelse av gemenskap och stärker ens självbild och självkänsla. (Wellros, 1998) Modersmålet är ett exklusivt språk. Bara

det språket förefaller att ha just de ord som krävs för att beskriva något. Alla andra språk verkar sakna ord och ha en del onödiga uttryck, begrepp osv. som bara förvirrar. Det känns som om man sågat något i bitar, men på fel sätt. Det är svårt att få ihop de olika bitarna. Strukturen ser ut att saknas. (Wellros, 1996) Samtidigt kan språket utesluta andra ur gruppgemenskapen. I ett neutralt sammanhang har det inte så stor betydelse. När någon bryter på ett annat språk konstaterar man bara att han inte tillhör vi-gruppen. Lär man dessutom känna den personen är det individens personliga egenskaper som framstår mer än att han representerar en folkgrupp. Men i negativa sammanhang där fördomar och personliga aversioner finns inblandade brukar det vara tvärtom. Klyftan mellan vi-gruppen och de-gruppen växer så fort olikheter får etniska förtecken. De andra förvandlas till främlingar. Detta är vanligt förekommande i tider av ekonomisk och politisk kris. Språket fungerar alltså som ett sätt att markera gränser. (Wellros, 1998) En god flerspråkighet är i alla fall idag en tillgång, åtminstone i det personliga livet och även ibland på vissa delar av arbetsmarkanden. Den ger en ökad möjlighet till en positiv identifikation med två eller flera etniska grupper och till ett fullvärdigt medlemskap i båda. Det finns grupper som identifierar sin etnicitet utifrån religion, livsstil och traditioner som skiljer sig ifrån majoritetsbefolkningen. Som exempel kan här nämnas den ”folkgrupp” som kallas resande. De talar svenska, men har ett annat levnadssätt och andra traditioner än majoritetsbefolkningen i Sverige. (Wellros, 1998)

Individen och kulturen

Hur är det då att ha fötterna i två olika kulturer och i olika språk som så många av eleverna har idag i den svenska skolan? De här barnen blir mer medvetna om hur viktigt det är att behärska olika kommunikationsstrategier och skifta mellan dem beroende på vem man pratar med. De tar det från varje kultur som är nödvändigt för att bli accepterade av sina olika referensgrupper. (Wellros, 1996) Mötet med ett annat land och ett annat språk kan vara väldigt påfrestande. Man söker sig då till andra från samma grupp eftersom det känns tryggt. Men att efter några år återvända till hemlandet på semester kan också vara en chock. Saker och ting förändras och ser inte likadana ut som när man åkte därifrån eller efter vad man har hört av sina föräldrar. (Wallin, 1982) Även om detta är väldigt svårt för de vuxna så är det desto svårare för barnen. De vuxna vet om sina rötter och de har hunnit bygga upp sin identitet, men det har inte dessa barn. De rycks ofta upp under en period i livet då de håller på att bygga upp sin egen kärna och identitet. Att då helt plötsligt få släppa sin egen kultur som är en stor del av identiteten är att rycka upp barnet med dess rötter ur sig själv. Hela dess relation till den omgivande verkligheten rubbas. (Wallin, 1982)

Vad kan då reaktionerna bli om ett barn inte känner sig hemma i någon av världarna och känner att ens kultur helt plötsligt blir nedvärderat? Dessa barn kan försvara sig mot totalchaos genom att helt enkelt dela på sin identitet. De har en identitet hemma med familjen och en ute i det övriga samhället. De försvenskas kanske på ytan, men innerst inne är man fortfarande präglad i känslor, smak och motiv av den egna kulturen. Man vänjer sig vid att inte vara sig själv helt och hållet och tappar därmed lite av förmågan att vara spontan. De lever ett dubbelliv och döljer den ena sidan av sig själva. (Wallin, 1982) En del som förlorat sin identitet helt och hållet finner det bättre att t.ex. bli klassens buse framför att inte vara någon över huvudtaget. (Wellros, 1996) Enligt Ladberg finns det fyra strategier mot nedvärdering:

*Förnekande:

Barnet vill bli accepterat och vill bli svensk. Det händer ofta att dessa barn struntar i modersmålsundervisningen för att inte skilja sig från resten av sina vänner.

*Isolering:

De här barnen väljer att hålla sig till sin egen grupp eftersom det känns tryggt.

*Kompensation:

Dessa barn vill kompensera det negativa med att vara duktigare än vad de svenska barnen behöver vara. Alla barn klarar inte detta enorma krav på sig själva, men de vill ändå ha uppmärksamhet. De blir då istället ännu tuffare, klär sig mer utmanande än normalt och i värsta fall skaffar de sig uppmärksamhet genom att bli värstingar.

*Projektiv identifikation:

De identifierar sig med omgivningens negativa uppfattning och anammar den. Dessa barn döljer ofta att de har ett visst språk. (Ladberg, 1994) Slutligen vill jag avsluta det här avsnittet med ett citat:

”Identitet är inte något som vi har eller som är, utan något som hela tiden förändras, precis som språket. Att utveckla sin identitet är att kunna röra sig från ”här och nu” till ”där och då”, att kunna förankra sin identitet i båda, just som en rörelse. Identitet är rörelse.” (Ladberg, 1994 sid 139-140)

FAKTORER SOM PÅVERKAR EN INDIVIDIS IDENTITET

Familjen

Familjen och språket

Hur ska föräldrar gå tillväga så att barnet blir flerspråkigt och inte halvspråkigt? Det har hänt att en del föräldrar på läkarens och lärarens inrådan börjat prata svenska med sitt barn trots att de själva inte behärskar det språket. Det var vanligare förr att t.ex. läkare föreslog att föräldrarna skulle prata svenska med sitt barn eftersom språkutvecklingen annars kunde hämmas. Så är inte fallet idag, men många föräldrar pratar ändå svenska med sina barn för att de från olika håll hört att det är bättre för barnet. Detta leder oftast till att barnet tror att det gjort något allvarligt fel för att det inte längre ska prata det språk som han/hon tidigare gjort med sin familj. Barnets identitet påverkas av detta eftersom det är på modersmålet som barnet byggt upp den. Barnet känner att han/hon förlorar känslan av att höra till den grupp man tidigare tillhört på grund av språket. Istället för att vara en av personerna i in-gruppen hör man helt plötsligt till ut-gruppen eftersom den gemensamma markören, i det här fallet språket, försvunnit. (Saunders, 1988) Enligt Saunders är detta ett vanligt fel som föräldrar gör, men det bör undvikas av flera skäl. Det ena skälet är att föräldrarna med stor sannolikhet inte behärskar svenska lika bra som deras barn gör. Prata blir inte spontant och effektivt. Barnen hör föräldrarna göra fel och det kan leda till att de ser ner på sina föräldrar på grund av deras språkbrister. Det kan även leda till att barnet tar efter föräldrarnas språkliga fel och det kan vara svårt att åtgärda senare i livet. (Saunders, 1988) En annan konsekvens som det kan få är att man på modersmålet har lättare att uttrycka känslor och det blir ofta formellt och stelt om man försöker göra det på ett språk man inte behärskar till fullo. Föräldern får alltså svårigheter att prata om sina känslor med sitt barn och det gör att relationen mellan barn och förälder försämras och inte blir lika intim. (Romaine, 1989) Det är även viktigt för

föräldrarnas auktoritet att de håller fast vid sitt modersmål där de har en självklar kompetens och en känslomässig förankring. (Ladberg, 1994) I familjer där båda föräldrarna talar olika språk är det viktigt att den ena föräldern håller sig till det ena språket och den andra föräldern håller sig till det andra för att undvika interferens dvs. att barnet blandar de båda språken när det talar. (Skutnabb-Kangas, 1981) Ibland kan barn vägra prata sitt modersmål och då kan leken ”Jag förstår inte vad du säger” fungera. Detta kan även förekomma då barnet blir äldre. Vanligast är att det förekommer under en period i puberteten eftersom individen då går igenom en mindre identitetskris och det kan då vara svårt att hantera att man tillhör olika kulturer och talar ett annat språk än sina svenska kamrater. I den åldern kan det vara jobbigt att vara ”annorlunda”. (Saunders, 1988) Föräldrarna måste i vilket fall som vara konsekventa med att använda ett språk och inte blanda och använda det språk de känner att de behärskar för att inte förlora den intima kontakten med sitt barn. (Romaine, 1989)

Familjen och kulturen

Jag ska i det här avsnittet beskriva en del skillnader mellan invandrarfamiljer och svenska familjer och hur de olika familjekulturerna ser på individen. I Sverige sätts individen i centrum. Man lär sig tidigt att man har ett eget ansvar och fostras till att ha ett samvete som säger vad som är rätt eller fel. Att stå för vad man gjort och ta konsekvenserna av det är mycket viktigt i ett individcentrerat samhälle. (Hultinger, Wallentin, 1996) I svenska familjer respekterar man varandras integritet, det är viktigt att få vara ifred. Man fattar sina egna beslut. Barnen har ofta ett eget rum, veckopeng osv. Det förekommer många ensamhushåll bland svenska familjer. (Wellros, 1996) Vad är då skillnaden om man ser till en invandrarfamilj? Enligt Hultinger, Wallentin är familjen det viktigaste bland invandrare. Gruppen håller alltid ihop och solidaritet finns inom familjen i större utsträckning än i förhållandet till samhället. (Hultinger, Wallentin, 1996) I invandrarfamiljer tar familjen hand om det mesta. Tillsammans tryggs ekonomin. Hela släkten bidrar med pengar till studier och tar gemensamt hand om de äldre. Släkten besitter en stor visdom och ska skydda familjen mot illasinnade myndigheter. I många länder är man skeptisk till myndigheter eftersom deras syfte är att förfölja, kontrollera och besluta om människors öden. Denna skepticism mot myndigheter är svår att släppa trots att man bosatts sig i Sverige. (Wellros, 1996)

Att komma till ett annat land som vuxen är svårt. Det sker många förändringar som man ska handskas med. Först kommer en förändring i den materiella kulturen såsom kläder och teknik. Man klär sig på ett annat sätt här i Sverige och man kommit långt med de tekniska framstegen. Sedan kommer en förändring i gruppens sociala organisation dvs. förhållandet mellan människa och människa. I hemlandet bor kanske alla barnen kvar hemma tills de gifter sig medan här flyttar de till sina egna lägenheter. Det blir en chock för de vuxna. De kan inte ändra på sin personlighet, de föreställningar och kunskaper som man har och vad man uppfattar som rätt och fel. Dessa saker visar sig i sättet att uppfostra barnen och det är därmed det svåraste att bryta med. Ibland kan de vuxnas osäkerhet i sin nya situation leda till att de uppfostrar sina barn strängare än vad de skulle ha gjort i hemlandet. (Wallin, 1982)

Skolan

Skolan och språket

Hur kan skolan hjälpa flerspråkiga elever med språket? Ett av sätten som skolan kan hjälpa flerspråkiga elever är att anordna modersmålsundervisning. Jag kommer att i det här avsnittet ta upp hur attityderna gentemot modersmålsundervisning har varit genom tiderna och vad

syftet är med den. Under 20-talet var synen på flerspråkighet negativ. Det sågs som något onaturligt som bara ledde till en språklig förvirring som i sin tur enbart ledde till en reduktion av förmågan att tänka och agera. Det ansågs leda till en minskad intelligens, en ökning av mental slöhet och minskad självdisciplin. Detta baserades på intervjuer gjorda med invandrare, men det man inte såg till då var de sociala förhållanden som de levde under. På 50-talet ansåg man att den verbala intelligensen hos flerspråkiga låg något under den för personer som bara pratade ett språk. Denna skillnad mellan en- och flerspråkigas verbala intelligens jämnades dock ut med tiden. När de flerspråkiga nått cirka 18 års ålder fanns inte denna skillnad längre. Under 60-talet blev synen på flerspråkighet ljusare. Man hade då utfört tester på flerspråkiga och enspråkiga barn. Resultaten visade att de flerspråkiga barnen lyckades bättre på verbala och icke-verbala test. Flerspråkighet ansågs nu ha en positiv effekt på intelligensen. Dessa barn ansågs vara bättre på ett kreativt tänkande, ha en större social sensitivitet och kunna analysera ett språk bättre. Den nackdel som man då hittade var att de flerspråkiga barnen hade ett sämre ordförråd än de enspråkiga. Dessa barn testades dock bara på ett av språken och om de hade testats på bägge språken hade resultatet kanske sett bättre ut. (Saunders, 1988)

När fick då flerspråkiga barn rätten till att ha modersmålsundervisning i den svenska skolan? På 60-talet gavs möjligheten att få modersmålsundervisning i skolan för första gången och 1966 började kommunerna få bidrag till vad som idag kallas Sv2. 1977 kom en modersmålsreform där kommunerna nu blev skyldiga att anordna modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet. 1991 modifierades denna reform och nu var kommunerna endast skyldiga att anordna undervisning på modersmålet om det finns minst fem elever i en undervisningsgrupp. Samiska, tornedalsfinska och zigeniska barn var dock ett undantag. Detta leder naturligtvis till att barn med ett språk som inte talas av så många får svårigheter att få undervisning på modersmålet. (Hyltenstam, 1996)

Vad är då syftet med modersmålsundervisningen idag? För att visa det har jag valt att citera *Kursplaner för grundskolan* och syftet som står att finnas däri:

”Modersmålet är av grundläggande betydelse för individens språk-, personlighets- och tankeutveckling. Det är ett medel för kommunikation, för att utveckla människans identitet samt hennes förmåga att lära, men det är också nyckeln till det kulturella arvet och den egna kulturens litteratur. Undervisning i ämnet syftar till att elever med ett annat hemspråk än svenska utvecklar sitt språk så att de därigenom kan få en stark självkänsla och en klar uppfattning om sig själva och sin livssituation. Undervisningen skall främja deras utveckling till tvåspråkiga individer med dubbel kulturell identitet och kulturkompetens. Hemspråkselever, deras föräldrar och hemspråklärare är en värdefull resurs i skolans internationalisering och i strävan att skapa förståelse för och solidaritet med olika folk och kulturer. Genom ämnet hemspråk utbildas tvåspråkiga personer med en kunskap om andra länders kultur samt en förankring i sin minoritetskultur i Sverige. Kursplanen för hemspråk är utformad med hänsyn till att ämnet kan läsas dels inom utrymmet för elevens personliga val, dels som ett alternativ till B-språk. Tillämpningen av kursplanen skall vara flexibel och kunna anpassas till enskilda elevers studietid i ämnet samt till olika elevgruppers språkförhållanden.” (Utbildningsdepartementet, 1993 sid 46)

Enligt Gunnarsson finns det en del faktorer som påverkar modersmålsundervisningen och gör det svårt att uppfylla den här visionen.

*Organisatoriska faktorer:

Ämnet i sig har en ganska osäker ställning. Det är frivilligt att läsa modersmål och därmed får ämnet inte samma naturliga plats i utbildningsgången som de övriga ämnena. Följden blir att undervisningen inte schemaläggs samtidigt med övrig undervisning och hamnar ofta på obekväma tider såsom på lunchraster, håltimmar och efter skoltid. Elevbortfall får stora konsekvenser när man ska bilda grupper för undervisningen. Även modersmållärarna är under en stor press eftersom deras anställning och ekonomi beror på elevernas intresse och deltagande. Det leder ibland till att de ger vika för elevernas önskan om att dessa lektioner ska vara en avkoppling från övriga lektioner.

*Pedagogiska faktorer:

Det finns dåligt med läromedel och få dokumenterade erfarenheter från modersmålsundervisningen. Varje lektion är dyrbar och måste fyllas på ett effektivt och innehållsrikt sätt.

*Personalen:

Få lärare i modersmål har en formell utbildning och har därmed inte lika hög kompetens som övriga språklärare. Dessa lärare måste också själva vara aktivt flerspråkiga och mångkulturella. Samarbetet mellan modersmållärare och övrig skolpersonal är ofta ganska dålig. (Gunnarsson, Liberg, Nesser, 1988)

Varför ska man då läsa modersmål? Vad finns det för fördelar? Jo, Hultinger, Wallentin anser att elever som deltar i modersmålsundervisning oftare är mer trygga i sin identitet och mer harmoniska i sin relation till den svenska kulturen. Modersmålsundervisningen ska utgöra en brygga till den nya kulturen och de lär sig mer om den och om sin egen kultur och kan därmed jämföra dem med varandra. (Hultinger, Wallentin, 1996) Modersmålsundervisningen stärker den etniska och kulturella identiteten och stödjer en normal språklig, kunskapsmässig och kognitiv utveckling. Invandrabarn ska precis som svenska barn kunna odla sin egen kulturella identitet. (Hyltenstam, 1996) Även betygen i andra ämnen påverkas av att de har haft modersmålsundervisning. Betygen i svenska, engelska, matematik, naturorienterade och samhällsorienterade ämnen är i snitt högre hos de elever som har modersmålsundervisning än bland dem som inte har haft det eller avbrutit den. Dessa elever har en mer positiv inställning till sin flerspråkighet och kan hantera abstrakta begrepp bättre än övriga invandrarelever. (Hultinger, Wallentin, 1996)

Förutom att eleverna kan välja att läsa sitt modersmål kan även elever som har problem med svenska få läsa svenska som andra språk eller Sv2 som det förkortas. Syftet med att läsa Sv2 är att eleverna ska kunna tillägna sig en så pass bra svenska att de kan följa den vanliga undervisningen och lättare kunna delta i det dagliga umgänget och i samhället. Vem som ska få läsa Sv2 bestämmer den undervisande läraren i svenska. Det är med andra ord inte frivilligt att läsa Sv2. Ett annat alternativ för elever med svårigheter i svenska är att de kan välja att läsa svenska istället för ett främmande språk. Med andra ord läser de inte tyska, franska eller spanska utan läser då istället mer svenska eller engelska. (Utbildningsdepartementet, 1993)

De svårigheter en flerspråkig individ kan känna i skolan kan yttra sig på flera olika sätt. En del av problemen tar sig psykiska uttryck, andra tar sig fysiska uttryck. Att en del invandrabarn har svårigheter i skolan precis som svenska barn är inget konstigt, men

myndigheter och en del forskare behandlar problemet som om själva flerspråkigheten vore orsaken till svårigheter i skolan. (Saunders, 1988) Ibland kan fallet vara så att inlärningssvårigheterna kan bero på att invandrarelevernas "svaga" språk är just svenska. Det som dessa elever behöver är extra stöd i svenska, ett samarbete med modersmåls läraren och den övriga personalen i skolan. De kan då ta igen förlorade ämneskunskaper på sitt modersmål. Det brukar då visa sig att dessa elever förstår själva innehållet i ämnet, men har inte kunnat tillgodogöra sig det på grund av att de har haft problem med svenskan. (Saunders, 1988) Många av dessa problem som invandrarbarn har skulle de ha haft om de var enspråkiga också. Deras problem beror ibland på att de kommer från låga socioekonomiska förhållanden. Deras föräldrar tillhör ofta arbetarklassen, men det finns många invandrare med universitetsutbildning. Tyvärr är situationen som sådan att trots att de har en gedigen utbildning bakom sig från sitt hemland får de inte jobb här inom sitt yrkesområde på grund av bristande språkkunskaper. Till slut tröttnar de på att inte ens få komma på en arbetsintervju och öppnar då t.ex. en pizzeria eller börjar köra taxi. Denna frustration påverkar naturligtvis deras barn som kan få ett dåligt självförtroende. (Skutnabb-Kangas, 1981) Invandrarelevens problem kan även ta sig fysiska uttryck. En del invandrarelever klagar ofta över huvudvärk. Det har ofta med att göra att de hela tiden måste tolka saker som förr var naturliga för dem. De måste tolka det svenska språket för att se vilka värderingar som ord har osv. För svenskar är detta naturligt och de behöver inte odla energi och kraft på att göra detta. För invandrare som dels måste lära sig tolka språket och dels alla nya intryck kan det ibland ta sig formen av huvudvärk. (Wellros, 1996) Det är inte så ovanligt att invandrarbarn känner sig ängsliga och stressade av det faktum att de tillhör en minoritet. Detta leder till försämrade prestationer, vilket i sin tur leder till ett försämrat självförtroende. Till slut blir allt en enda ond cirkel. (Skutnabb-Kangas, 1981)

Skolan och kulturen

Vad kan skolan och dess personal då göra för att underlätta för elever med invandrarbakgrund förutom att anordna modersmålsundervisning? I en klass med många invandrarelever kan ofta toleransen vara hög, men konflikter uppstår alltid när människor är inblandade. Att utnyttja det faktum att man har invandrare i klassen är bara bra. Man måste ta upp skillnaderna mellan olika kulturer för att sedan med trovärdighet kunna ta upp likheterna. Oftast finns det mer likheter mellan olika kulturer än vad man är medveten om. Invandrarföräldrar och modersmåls lärare är en oändlig källa man kan ösa ur. De är ofta mer än villiga att berätta om sin kultur, bakgrund och sina erfarenheter. De kan berätta om hur de känner sig nu när de är i ett helt annat land. Elever lyssnar oftast bättre om det är en livs levande person som berättar om sin kultur osv. än om en lärare berättar om den. En invandrare kan berätta mer nyanserat och om hur kulturen skiljer sig mellan olika delar av landet, vilket man som lärare inte kan. Dessutom blir historien intressantare och mer levande. Att på det här sättet göra föräldrarna delaktiga gör att man inte bara stärker deras självförtroende utan kampen mellan skola och hem blir mindre. Precis som man gör med andra elever gäller det att hitta invandrarbarnens intressen och utgå ifrån det de redan kan. De brukar också lysa upp när de får berätta om sitt land och de kan använda sin släkt som källmaterial. Att anordna kulturdagar i skolan där alla får berätta om något som är typiskt för deras land ökar förståelsen mellan svenskar och invandrare eftersom de brukar upptäcka att det inte är så stora skillnader mellan dem. Skulle det dock uppstå konflikter är det viktigt att ta upp dem till ytan och inte sopa dem under mattan. Sopar man dem under mattan blir konflikterna oftast större. Generellt sett behöver de här eleverna liksom andra elever tydliga principer för hur man gör när man studerar och de behöver höra att någon förväntar sig en arbetsinsats av dem och att de gör sitt bästa för att

lyckas. Det är viktigt att hela tiden uppmuntra deras framsteg, men även ge dem en klar bild om vart de ska och hur lång väg de har kvar till målet. Man talar idag om att behandla alla lika. Det låter måhända demokratiskt och jämlikt, men vad man då i själva verket gör är att behandla alla som svenskar. Dessa barn har andra behov som måste tillgodoses. I skolan måste man se till varje enskilt barns behov, vare sig barnet är svenskt eller invandrare och därefter agera. (Hultinger, Wallentin, 1996) Det kan även uppstå konflikter mellan lärare och föräldrar. Vad som är viktigt då är att hemmet och skolan samarbetar och det kan endast ske om vägarna för kommunikation hålls öppna. De samtal som förekommer mellan skolan och hemmet ska föras på en vuxen nivå utan att de inblandade parterna börjar kritisera varandra. Speciellt viktigt är det att en lärare inte börjar kritisera en förälder för sättet de uppfostrar sina barn. De bygger då upp en mur som gör kommunikation och samarbete omöjligt. Som lärare kan man dock komma med konstruktiva förslag och vad skolan kan göra för att lösa problemet. Ett vuxet samtal bidrar även till att man lär sig om varandras olika sätt att se på sin omvärld och problem som uppkommer kan bli lättare att tackla. Detta bottnar dock i att en lärare bör ha en grundläggande kunskap vad gäller etnicitet och identitet. (Hultinger, Wallentin, 1996) Detta åskådliggörs i citatet nedan.

”Skolan kompletterar hemmets påverkan och fostran. Huvudansvaret vilar alltid på hemmet. I samarbete med hemmen har skolan ett medansvar för att barnen utvecklas till demokratiska och ansvarstagande människor. De vuxna i skolan skall stödja föräldrarna i deras uppgift att fostra. Skolan har å sin sida rätt att förvänta att föräldrarna stöder dess arbete. Det har stor betydelse att även föräldrarna accepterar och söker främja demokratins principer och regelsystem. Därigenom kan barn och ungdomar få uppleva att hemmet och skolan är delar av samma omvärld.”(Lgr80 i Wellros, 1996 sid 17)

Att skolan har blivit mer mångkulturell har väl knappast kunnat undgå någon. I skolan idag förekommer många språk, kulturer och olika religioner. Detta är något som kan berika skolan, men ibland uppstår konflikter. Många av de invandrare vi har i Sverige idag kommer från länder där skolan är mer auktoritär. Eleverna säger ni till läraren och den frihet vi har i skolan här i Sverige förekommer inte där. (Wellros, 1996) När då dessa elever kommer in i den svenska skolan blir det en smärre chock för dem. Det de ser och tror är att i den svenska skolan förekommer ingen respekt för lärare. Detta brukar leda till att de söker respektmarkörer såsom ordet ni när de tilltalar en lärare, men de hittar inga. Det gör dem frustrerade och de vet inte var de befinner sig i förhållandet till läraren. De tror att respekt inte existerar. Detta kan leda till en del olika reaktioner hos invandrareleverna. Den vanligaste reaktionen är att de finner sig till rätta och smälter in i den mån det är möjligt. Ibland kan dock invandrareleverna bli nonchalanta eftersom de anser att det inte finns någon respekt över huvudtaget. Andra elever kan bli för hövliga och fortsätta att säga ni till läraren, vilket kan reta de övriga eleverna i klassen. De anser att den här eleven bara fjäskar. Ibland kan en kvinnlig lärare få höra att en invandrarelev säger att han/hon vill ha en manlig lärare istället. Det brukar oftast inte ha någonting att göra med att de inte vill ha en kvinnlig lärare utan att de söker gränser, de vill ha mer auktoritet. (Wellros, 1996) I den svenska skolan ska eleverna vara med att forma gemensamma regler som ska gälla i skolan. Invandrareleverna är dock inte vana att göra detta. I deras länder är det lärarna som säger åt dem att så här är det och sedan är det bara att följa de reglerna. Det lärare måste göra är att få dessa invandrarelever involverade i att skapa dessa regler. Det gör att de förstår att det är de som kan påverka sin egen skolgång och vad de vill ska ske i klassrummet och inte förvänta sig att detta skapas utifrån av lärare och rektorer. Det som är viktigt att göra här är att ge både invandrarelever och deras föräldrar konkreta och tydliga besked om vad som gäller i Sverige och den svenska skolan. (Wellros, 1996)

Samhället

Samhället och språket

Viljan att behålla sin kultur och sitt språk kan ses som avvikande. Att vilja fortsätta vara annorlunda är svårt för en enspråkig att förstå som har ett enspråkigt samhälles referensram att tolka saker och ting efter. Flerspråkighet ses endast som tillgång då det gäller de elitflerspråkiga eftersom de ofta representerar en högre samhällsklass. (Skutnabb-Kangas, 1981) Det kan kanske ses som lite konstigt att i ena sekunden tycka att flerspråkighet är krångligt, men i andra sekunden lär sig barnen engelska och eventuellt flera andra språk i skolan. Följande citat visar på det ovanstående. Det är skrivet av Gunilla Ladberg innan hon började skaffa sig mer kunskap om flerspråkighet:

”Jag trodde att det normala, ja det naturliga, för en människa att vara enspråkig, alltså ha ett språk som hon lärt sig som barn och som hon använder i sitt vardagsliv. Jag trodde det var ovanligt att vara flerspråkig. Jag trodde det var en komplikation att behöva tala flera språk till vardag, något som gjorde livet besvärligare.” (Ladberg, 1994 sid 11)

Hon fortsätter med att påpeka att den kanske allra mest seglivade, enspråkiga fördomen är att flera språk hindrar varandra, att de konkurrerar med varandra. Att det dominanta språket i samhället lätt tar över sker inte för att en person inte kan klara av fler språk samtidigt utan för att man blir mer uppskattad om man använder det. (Ladberg, 1994) Många enspråkiga uppskattar inte att det talas ett annat språk i deras närhet. De tycker att det är oartigt även om dessa personer inte är involverade i samtalet. (Saunders, 1988) Anledningen till denna skepticism är att de inte förstår vad som sägs och misstänker att de avsiktligt hålls utanför, att samtalet handlar om dem. (Ladberg, 1994) Att kunna använda det svenska språket på ett korrekt sätt är en fördel i många sammanhang. Att kunna använda språket på ett funktionellt och grammatiskt korrekt sätt kan många invandrare, men ofta avslöjas de av sitt uttal och sin intonation. Det spelar inte så stor roll för förståelsen eller för språket som kommunikationsredskap, men det spelar en desto större roll socialt. Starka sociala värderingar är ofta kopplade till brytningen, liksom kan vara fallet med dialekter. (Hyltenstam, 1996)

Hur reagerar jämnåriga på att ha en kamrat som är flerspråkig? Oftast brukar det inte innebära något problem. De brukar ofta vara nyfikna och ställa många frågor. De kan till och med försöka lära sig lite av ett annat språk och kan då prata hemligheter med sin invandrarvän utan att någon förstår. Det kan ses som spännande och exotiskt att ha en vän som kommer från ett annat land. Det händer dock att invandrarbarn blir retade för att de pratar ett annat språk. Detta beror oftast på avundsjuka. Svenska barn kan vara avundsjuka på att någon pratar ett annat språk som de inte kan. I värsta fall blir det grupperingar mellan invandrare och svenskar, men sådant förekommer också om barn från staden och barn från landet sätts samman i en klass. Man söker sig ofta till den grupp man känner sig trygg i. (Saunders, 1988)

Samhället och kulturen

I det här avsnittet kommer jag att ta upp vad majoritetsbefolkningen har för inställning och attityd gentemot invandrare. I samhället räknar jag med vänner, bekanta, myndigheter och övriga människor som bor i Sverige. Vad har invandrare för tankar om svenskar och vice versa? Precis som jag påpekat tidigare har Sverige blivit mer mångkulturellt. Varje dag sker möten mellan olika kulturer. Dessa möten gör att man blir mer medveten om sin egen kultur.

Detta kan och gör det i de flesta fall leda till öppenhet, nyfikenhet och tolerans, men i vissa fall leder det till misstänksamhet, låsningar och avståndstagande. Detta gäller både svenskar och invandrare. Att då skaffa sig kunskap om det man inte vet något om kan häva dessa låsningar eftersom okunskap ofta leder till rädsla för nya saker. (Naucmér, Welin, Ögren, 1988) Vad finns det då för fördomar och förväntningar från båda sidor? En förväntning som förekommer hos majoritetsbefolkningen är att invandrare så snabbt som möjligt ska anpassa sig och i vissa fall göra det omedelbart. Man ska vara som alla andra. Problemet är att invandrarna inte varit här tillräckligt länge för att veta vad de ska anpassa sig till. I sin iver att göra detta kan det ibland leda till överdrifter av den sorten att flickor klär sig mer utmanande än svenskar och att invandrare har en tuffare attityd än vad som är normalt. (Wellros, 1996) Ett annat exempel på ett beteende som ibland anses som jobbigt av svenskar är att en del invandrare har ett väldigt tydligt kroppsspråk dvs. de gestikulerar mer än vad svenskar gör. Det kan ibland upplevas som jobbigt att folk påpekar att man gestikulerar mycket så man försöker sluta med det. Detta framkommer av ett citat av en jugoslavisk kvinna som intervjuats av Gunilla Ladberg:

”Jag har förstått att ni inte tycker om när man rör händerna mycket. Jag har lärt mig att hålla händerna i fickorna när jag pratar för att inte reta svenskarna.” (Ladberg, 1994 sid 30)

Många invandrare känner att de får ställas till svars för hela sin folkgrupp om något brottsligt händer. Speciellt muslimer känner av detta. De ställs till svars för alla muslimer i världen. Invandrare känner att det inte räcker med att vara bra utan man måste hela tiden vara bättre för att slippa ha allas ögon på sig. Om det verkligen är så eller om det är en fördom från invandrarnas sida är svårt att veta. Det kan handla om att en invandrare upplevt det och då ställs alla svenskar till svars för en persons handlingar. (Ladberg, 1994) När kritik kommer utifrån t.ex. om en svensk kritiserar en invandrare hamnar man omedvetet i försvarsställning. Invandraren börjar då söka nackdelar och svaga punkter i den andra kulturen och jämföra med sin egen. Detta kan leda till en ond cirkel. Det komiska i det hela är att det går bra att skoja om sin egen kultur, men så fort någon annan gör det hamnar man i den här försvarsställningen. (Wellros, 1996)

Hur mycket man satsar på modersmålsundervisning och andra frågor som rör invandrare har över huvudtaget mycket att göra med politik och landets ekonomi. Invandrare har länge varit sedda som en lågstatusgrupp och därför blir frågor som rör dem lågstatusfrågor. Dessa frågor har inte samma prioritet och behandlas med mindre allvar än högstatusfrågor. Detta får naturligtvis även ekonomiska konsekvenser. Små invandrargrupperns barn har inte rätt till modersmålsundervisning eftersom de blir för få i en grupp osv. (Hyltenstam, 1996) Invandrare är ofta dubbelt belastade, dels med sitt invandrarskap dels med ofta dåliga sociala förhållanden. (Gunnarsson, Liberg, Nesser, 1988) Även fördomar är konjunkturkänsliga. När det råder dåliga tider i landet är invandrarna mer hotade. När det går bra för Sverige är hotet mindre. Detta är knappast unikt för bara invandrare utan gäller för många grupper i samhället. Där invandrarna finns förekommer också mer fördomar och om ekonomin blir sämre utses de ofta till syndabockar. Fördomar som att invandrare tar svenskars jobb och lever på sociala förmåner frodas då. (Wallin, 1982) Den officiella synen på invandrare idag är att de skall kunna leva som olika, men jämbördiga i Sverige. (Wallin, 1982) Det är en vacker tanke, men hur går den ihop med att arbetslösheten är större bland invandrarungdomar än bland svenska ungdomar? Framförallt hur går den tanken ihop med att invandrare generellt sett får lägre löner trots samma utbildning som svenskar? (Hultinger, Wallentin, 1996) Det är några frågor som vi måste ställa oss själva för att alla oavsett om de är svenskar eller invandrare ska ha samma förutsättningar att klara sig i det svenska samhället.

EMPIRISK STUDIE

REDOVISNING OCH ANALYS

Presentation av intervjupersonerna

Jag har intervjuat sju personer. Jag har valt att ge dem fingerade namn och redovisar lite grundläggande information om dem i tabellen nedan. Deras svar är min utgångspunkt vid den här sammanställningen av tabellen nedan.

	Isabel	Manuel	Jelena	Milan	Gona	Ahmed	Ibrahim
Kön	Flicka	Pojke	Flicka	Pojke	Flicka	Pojke	Pojke
Ålder	13	14	15	15	15	14	13
Land	Chile	Chile	Jugoslavien	Bosnien	Irak	Mamma Irak/Pappa Syrien	Kurdistan
Religion	Katolik	Katolik	Muslim	Muslim	Kristen	Muslim	Muslim
Språk	Spanska	Spanska	Serbokroatiska	Bosniska	Assyriska	Arabiska	Kurdiska
Orsaken för flytt till Sverige	Politiska skäl	Politiska skäl	Flykt undan krig	Flykt undan krig	Politiska skäl	Politiska skäl	Politiska Skäl
När kom de till Sverige	1988	1987	Sommaren 1992	Slutet av 1994	1992	1990	1993
Varit i hemlandet sedan ankomsten till Sverige	Ja, ett par gånger	Nej	Ja, varje sommar	Ja, varje sommar	Nej	Har varit i Syrien 3 gånger, men ej i Irak	Nej

Resultat och analys

Jag kommer nedan att använda samma rubriker som jag har i min litteraturred. Jag genomförde en enkätundersökning och de frågorna kommer att inleda varje stycke. Utöver den intervjuade jag även dessa ungdomar och de svaren jag fick då vägs in i de svar jag fick på min enkät. Efter varje stycke kommer jag även att lägga in min egen tolkning av svaren.

Individen och språket

De frågor jag ställde rörande individens relation till sitt modersmål och det svenska språket var följande: *I vilka situationer använder du ditt modersmål respektive det svenska språket? Vilket är det dominerande språket när du tänker i skolan, i hemmet och i största allmänhet? Vilket språk behärskar du bäst?*

Till att börja med vill jag poängtera att alla dessa ungdomar talar sina modersmål flytande och kan även läsa och skriva på dem. Liksom de flesta invandrare använder de olika språk beroende på i vilken situation de befinner sig i. När de befinner sig i en huvudsak svensk miljö såsom skolan var svenska det dominerande språket i deras tankar. Isabel, Jelena och Milan tillägger dock att de även i skolmiljön växlar mellan att tänka på svenska och sitt respektive modersmål. De övriga tänkte mest på svenska. När de befinner sig i sin hemmiljö tänker Milan, Ahmed och Ibrahim på sitt modersmål, medan de övriga växlar mellan språken. Sammanfattningsvis kan sägas att Jelena, Isabel och Ahmed ansåg sig tänka lika mycket på båda språken, medan Manuel och Gona tänker mest på svenska. De övriga alltså Milan och Ibrahim tänker mest på sina respektive modersmål. Frågan var då vilket språk de kände att de behärskade bäst, svenska eller sitt modersmål. Isabel och Ahmed ansåg sig behärska båda språken lika bra, medan Milan och Ibrahim kände att de behärskade sitt modersmål bäst. De övriga tyckte att de var bäst på det svenska språket. Gona tillade dock att hon gärna skulle vilja säga att det var sitt modersmål, assyriska, som hon behärskade bäst, men om sanningen ska fram är hon bättre på svenska.

- Jag lärde känna dessa ungdomar väldigt väl under min slutpraktik och kan bara konstatera att alla är duktiga i svenska. De har alla godkänt i svenska och en del av dem har även väl godkänt. De här ungdomarna har en stabil grund i sitt modersmål och har därmed kunnat tillägna sig svenskan på ett bra sätt. Det är inte ovanligt att invandrarungdomar blir bättre på svenska än de är på sitt modersmål. Det beror troligtvis på att svenska är det språk de använder mest och även har undervisning i regelbundet. Trots att de är bättre på svenska har det visat sig att de fortfarande har ett nära band till sitt modersmål och att de har lättare att uttrycka känslor på det språket.

Individen och kulturen

De frågor jag ställde rörande individens förhållningssätt till kulturen var: *Känner du dig som svensk, invandrare eller tar du det bästa från båda kulturerna? För er som varit i era hemländer sedan ankomsten till Sverige kände du dig annorlunda när du var i ditt hemland och i såfall på vilket sätt?*

De som har varit i sina hemländer var alltså Isabel, Jelena, Milan och Ahmed. De kände sig inte så speciellt annorlunda utan det var mer modet, danssteg och materiella saker som de upplevde som annorlunda. Ungdomar i deras hemländer klädde sig på ett annat sätt och dansade annorlunda. Ahmed lade märke till att han har mer materiella saker än vad hans vänner i hemlandet har. På frågan vilken kultur som ligger dem närmast svarade Isabel, Gona, Ahmed och Ibrahim att de tar det bästa från båda kulturerna. Manuel känner sig mest chilensk. Både Jelena och Milan sade att de kände sig mest som jugoslav respektive bosnier. Jelena lade även till att hon förmodligen aldrig kommer att känna sig som svensk.

- Svaren på frågorna ovan var föga överraskande. De flesta invandrarungdomar tar det bästa från båda kulturerna och anpassar dem på ett sätt som passar dem bäst. Att Jelena och Milan känner sig som invandrare kan till stor del ha att göra med att de besöker sina respektive hemländer varje sommar. De har därmed en närmare anknytning till det landet och till kvarvarande vänner och släktingar. Att Manuel känner sig som chilensk förvånade mig dock lite eftersom han inte varit i Chile sedan ankomsten till Sverige. Dessutom både tänker han mer på svenska än på spanska och behärskar det svenska språket bättre. Vad det beror på vet jag inte, men det kan bero på just det faktum att han inte varit i sitt hemland. Han har kanske byggt upp en idealbild av Chile och vill gärna åka dit och hälsa på kvarvarande släktingar.

Hans föräldrar kan också hålla hårt på sin egen kultur och det kan också påverka honom. Vad svaret på den frågan är vet kanske inte ens Manuel själv.

Familjen och språket

De frågor jag ansåg vara intressanta här var: *Vilket språk talar du med dina föräldrar? Har dina föräldrar läst för dig när du var yngre? Får du hjälp med dina läxor hemma?*

Här svarade alla att de talar sitt modersmål med sina föräldrar. Gona tillade dock att det ibland förekom lite svenska ord i en del samtal. Dessa samtal rörde ofta skolan och hon hade inte riktigt de termerna på sitt modersmål. Alla föräldrar utom Isabels har läst för sina barn när de var yngre. Någon orsak till varför hennes föräldrar inte läst för henne angav hon inte. Gona sade att hennes föräldrar gjorde så gott de kunde eftersom det inte finns så mycket skrivet på assyriska. Vad gäller läxhjälp fick alla utom Gona, Isabel och Manuel hjälp. Vad det beror på vet jag inte förutom i Gonas fall där hon tillade att hon inte behöver hjälp med läxorna. Hon klarar sig bra själv. Ibrahim tillade också att hans föräldrar hjälper främst till med läxor i modersmål och matematik. De behärskar inte svenska tillräckligt bra för att kunna hjälpa till med de övriga läxorna.

- Föräldrarna gör enligt litteraturen och mig själv ungdomarna en stor tjänst genom att använda sitt modersmål med dem eftersom de behärskar det till fullo och intimiteten i relationen mellan barn och förälder inte försvinner eller försämras då. Föräldrarna kan oftast inte uttrycka sina innersta känslor på ett språk, i det här fallet svenskan, som de inte behärskar. Det beror till en del på att de inte har alla ord som behövs och på att även om de kan orden finns inte känslorna och värderingarna i orden. Pratar då en invandrarförälder svenska med sitt barn går en del av kontakten och intimiteten mellan föräldern och barnet förlorad. Det kan även hända att barnet tror att han/hon gjort något som är fel när föräldern helt plötsligt slutar tala det språk som barnet är vant vid.

Familjen och kulturen

Jag var lite nyfiken på att se hur de här ungdomarnas föräldrar såg på den svenska skolan. Anledningen till att jag valde deras sätt att se på just skolan var att skolan är en miniatyr av det svenska samhället och därmed en representant för den svenska kulturen. Frågan löd alltså så här: *Vad tycker dina föräldrar om den svenska skolan?*

De flesta föräldrar tyckte att den svenska skolan var bra eftersom den var ”gratis” och därmed har alla en möjlighet att utbilda sig oavsett ekonomiska förutsättningar. Isabels och Manuels föräldrar tyckte att den svenska skolan var bra, men för fri. Den borde vara lite strängare. Jelenas föräldrar tyckte att det var bra att hon gick i en svensk skola. Milans föräldrar å andra sidan tyckte att det skulle vara bättre för Milan att gå i en bosnisk skola. De anser att det är för fritt här och att eleverna saknar respekt för sina lärare. Gonas föräldrar tycker att skolan i Sverige är lättare än i Irak. Skolan har en större betydelse i Irak och eleverna har därmed mer respekt för sina lärare. De anser att många elever i Sverige bara sitter av tiden. Trots det anser de att den svenska skolan är bättre för Gona eftersom det är vad hon är van vid. Både Ahmeds och Ibrahims föräldrar anser att den svenska skolan är bra, men att eleverna inte har någon respekt för sina lärare.

- Anledningen till att dessa föräldrar uppfattar den svenska skolan vara för fri och att eleverna saknar respekt för sina lärare är för att skolan i deras hemländer är mer auktoritär. Alla har

inte en möjlighet att gå i skola och de som har den möjligheten tar skolan på allra största allvar. Den får en större betydelse och lärarna är mer respekterade än vad de är i Sverige. Deras status är högre. Många invandrare anser att svenska ungdomar är för respektlösa gentemot lärare och äldre människor. I deras kultur anses de äldre besitta en visdom som enbart livserfarenhet kan ge.

Skolan och språket

Skolan har som bekant en hel del hjälp att erbjuda invandrare. Mina frågor rörde i hur stor utsträckning de här ungdomarna behövde och tog emot den här hjälpen. *Har du modersmålsundervisning? Har du Sv2? Läser du något annat språk förutom svenska, engelska och ditt eget modersmål? Om ja, i såfall vilket/vilka?*

Alla förutom Manuel har modersmålsundervisning. Det beror främst på att undervisningen ligger efter skoltid och han kände att han inte orkade med det. Gona valde också att tillägga att det var hennes frivilliga val att ha modersmålsundervisning och inget tvång vare sig från skolan eller hennes föräldrar. Modersmålsundervisningen låg för samtliga efter skoltid en gång per vecka. Isabel är den enda som har Sv2. Hon har det tre gånger i veckan och det ligger på håltimmar och ibland får hon gå till Sv2 när de andra i klassen har SO. Förutom Sv2 läser hon inget främmande språk utan läser då svenska istället. De övriga läser alla främmande språk. Manuel läser franska och Jelena läser spanska. De övriga läser både franska och spanska. Spanska läser de på Elevens val.

- Det jag tycker visar sig i de här svaren är att alla har en stabil grund i sitt modersmål och även svenskan och har därför kunnat bygga på med flera främmande språk utan större problem. Jag tycker att det är synd att modersmålsundervisningen ligger på så obekväma tider eftersom det har visat sig att elever som har modersmålsundervisning har en stabilare grund att bygga på vad gäller övriga språk och även andra ämnen gynnas av det. De får tillfälle att studera sin egen kultur och samtidigt göra jämförelser med den svenska kulturen. De blir på det sättet mer medvetna om både sin egen kultur och den svenska kulturen och kan se skillnader och likheter kulturerna emellan.

Skolan och kulturen

Här var jag mest nyfiken på att se om skolan de går på tar vara på det faktum att de har elever med en annan kulturell bakgrund. *Tar din skola vara på elever med en annan kulturell bakgrund?*

Alla svarade ja på den frågan. Det förekommer ganska ofta att skolan får besök av utländska gäster. Istället för att ta in tolkar brukar skolan utnyttja de språkresurser som finns och be eleverna att ställa upp som tolkar. Det förekommer också att skolan anordnar kulturdagar med dans, mat mm från andra länder.

- Jag tycker att det är suveränt att skolan utnyttjar de språkliga resurser de har i eleverna. De växer av att få en uppgift som att tolka för främmande gäster. Jag har själv sett hur en del lite småstökiga elever som fått i uppgift att tolka när skolan fått besök vuxit något enormt av den uppgiften De tar den på fullaste allvar och känner att de är värda något. De har efter dessa besök lugnat ner sig avsevärt. Skolan anordnar också många uppskattade besök av internationella dansgrupper mm. Det hjälper till att främja en god stämning på skolan och dessa besök är ofta väldigt uppskattade bland elever.

Samhället och språket

Här har jag främst undrat om samhället i övrigt har bidragit till deras inläring av svenska.
Hur och var lärde du dig svenska?

Eftersom alla dessa ungdomar var väldigt unga när de kom hit har de flesta lärt sig svenska av en dagmamma, i dagis eller av vänner. De har även vistats i det svenska samhället länge. Milan berättar att hans inläring av det svenska språket var ganska brutal. Han blev placerad i en skola där han var ensam invandrare. Med andra ord var han tvungen att lära sig svenska illa kvickt för att kunna umgås med sina klasskamrater.

- Det är alltid mest förmånligt att lära sig ett språk i en naturlig situation. Att umgås med svenskar och lära sig språket av dem är naturligt och främjar inläringen. Men att sättas i en skola där det inte finns några invandrare är i häftigaste laget. Som tur var gick det bra för Milan, men det kunde ha slutat illa. Han kunde ha fått en chock som han sedan kunde ha burit med sig resten av livet och som kunde ha hindrat honom i hans språkutveckling.

Samhället och kulturen

Jag ville se vad dessa ungdomar såg för skillnader mellan sig själva och svenska ungdomar och jag ställde dessa frågor för att komma fram till de svaren: *Vad är det för skillnad mellan dig och svenska ungdomar? Vad tycker du är bra respektive dåligt med Sverige?*

En sak var de rörande överens om och det var att uppfostran i Sverige var friare. Isabel svarade att hennes föräldrar aldrig skulle acceptera att hon rökte. Manuel sade att han inte får göra precis allt som hans svenska vänner får t.ex. att sova över hos en flickvän. Jelena tycker att hon har ett annat förhållande till sin familj än vad svenska ungdomar har. Milan svarar precis som Manuel att han inte får sova över hos en flickvän och vara ute lika sent på nätterna som sina svenska vänner. Han anser också att han umgås mer med sin familj än vad svenska ungdomar gör. Svenska familjer är mer splittrade än utländska sade han. De övriga höll med i det resonemanget. Gona svarar att hon sett och upplevt andra saker än vad svenskar har och har därför ett annat sätt att se på sin omvärld. Hon tar inte saker för givna. *Vad är då bra/dåligt med Sverige?* Jo, Isabel tycker att skolan är bra eftersom den inte är så sträng. Manuel trivs jättebra här, men han har hört att ungdomskulturen är annorlunda i Chile. Han anser att svenska ungdomar uppför sig mer vuxet än vad de egentligen är. Jelena tycker att det är bra att det inte är krig här, men hon saknar sin släkt och sina vänner i sitt hemland. Milan tycker om Sverige, men funderar på att i framtiden bosätta sig i Bosnien. Han tycker att det är bra att det inte är krig här, men den svenska sommaren är för kall. Han anser att svenska ungdomar dricker för mycket alkohol och att det förekommer för mycket skilsmässor här. Han är även trött på rasismen. Gona tycker också om Sverige, men är liksom Milan trött på rasismen och på att bli medvärderad bara för att hon är invandrare. Det var inte hennes val att komma hit utan det beror på de ”stora gubbarna” som bestämmer. Ahmed tycker om skolan speciellt att man får god mat på lunchen. Människorna är snälla, men vintrarna är alldeles för kalla. Han reagerar naturligtvis på rasismen och tycker att en del svenska ungdomar är för respektlösa. Ibrahim tycker att det är bra att det är demokrati här, men tycker inte om rasismen.

-Hur ska jag nu tolka det här? Om vi börjar med skillnaderna mellan svenska respektive utländska ungdomar nämnde i stort sett alla att uppfostran i Sverige är friare. Litteraturen påpekar att sättet att uppfostra sina barn är det sista som överger en människa. I sättet att uppfostra lägger man ner alla sina värderingar och normer och det är svårt att ändra på.

Familjen ses ofta som ett kollektiv bland många invandrargrupper. Det svenska samhället å andra sidan är mer individcentrerat. I utlandet är det familjen som tar hand om de äldre och finansierar skolgång mm. De hyser inte den tilliten till staten såsom svenskar gör. I Sverige är det dagis som tar hand om barnen och äldreomsorgen tar hand om de äldre. I utlandet sköts detta mycket ofta av familjen. Trots att de kommer hit är denna skepticism mot staten svår att överge eftersom de anser att staten bestämmer för mycket och vill kontrollera människor. Jag skrattade lite gott för mig själv när jag läste vad dessa ungdomar tyckte var dåligt med Sverige. Vädret är en konstant återkommande faktor. Dessa ungdomar kommer från länder med varma somrar och milda vintrar så det är nog inte så lustigt att de reagerar på vädret. Att de reagerar på rasismen visar att vi har en lång väg att gå innan en invandrare känner sig hemma här. Rasismen kan vara orsaken till Jelenas tidigare uttalande att hon förmodligen aldrig kommer att känna sig som svensk. Det är något som tål att tänka på.

Fortsatt forskning

Min empiriska undersökning skulle kunna utvecklas till att omfatta fler elever och fler frågor. Det finns fler frågor jag skulle ha ställt idag och utökat antalet intervjuade, eftersom jag i den här undersökningen fått fram väldigt duktiga och starka individer. Alla invandrare är dock inte så här starka och många har problem med språket och det hade varit intressant att se deras svar på dessa frågor. Jag skulle idag ha försökt få fram ett mer blandat urval av elever just för att få fram likheter och skillnader mellan ”duktiga” invandrarelever och elever som har svårigheter med det svenska språket.

DISKUSSION

Min diskussion bygger dels på litteraturstudien och dels på de resultat jag fått fram i den empiriska delen. Jag har även i den empiriska delen vävt in min egen tolkning av de svar jag fått. Dessa tolkningar och mina egna erfarenheter av att vara flerspråkig kommer även de att finnas med i min diskussion. Hur kan man då sammanfatta vad som står i den empiriska studien och mina egna erfarenheter? Till att börja med stämmer dessa bra överens. Jag är till skillnad från dessa ungdomar som jag intervjuade född i Sverige av utländska föräldrar, men deras erfarenheter och känslor stämmer så väl överens med mina. Ibland kändes det som om det kunde ha varit mina svar på dessa frågor när jag var i deras ålder.

Trots att jag liksom många invandrare behärskar svenska bättre än mitt modersmål så är ändå ungerska det språk jag kan uttrycka mig bäst på när jag är arg, ledsen eller glad, kort sagt när jag vill uttrycka mina känslor. Jag är uppväxt med och uppfostrad på det ungerska språket och har alltid använt det tillsammans med mina föräldrar och min syster. Något annat skulle kännas onaturligt för mig. Orden liksom fastnar i halsen på mig speciellt om jag vill uttrycka mina djupaste känslor inför någon eller något. För att ta ett konkret exempel: Att säga jag älskar dig till någon får inte lika stor laddning om jag säger det på svenska än om jag säger det på ungerska. Jag säger det betydligt mer sällan på ungerska, men å andra sidan finns det mer känslor bakom de orden när jag väl säger det. I övrigt finns det ordområden som jag inte behärskar lika bra på båda språken t.ex. det är lättare att prata om skolan på svenska än på ungerska osv.

Eftersom jag har bott här hela mitt liv har jag anammat vissa delar av den svenska kulturen, men om någon frågar mig om jag känner mig som svenska eller ungerska blir mitt svar tveklöst ungerska. Det kan bero på att jag i stort sett varje sommar åker till Jugoslavien och hälsar på släkt och vänner. Jag saknar dem väldigt mycket när jag är här.

Vad gäller vilket språk en förälder bör tala med sitt barn svarar jag automatiskt det språk han/hon behärskar bäst alltså modersmålet. Fördelarna med detta har redan nämnts. Jag har haft turen att ha haft föräldrar som är väldigt säkra i sin kultur och konsekventa med att prata sitt modersmål. Det har förutom tidigare nämnda fördelar även hjälpt mig att kunna kommunicera med mina släktingar när vi varit på besök i mitt hemland, vilket sker i stort sett varje sommar. De har aldrig sett den svenska kulturen som ett hot och jag har därför kunnat ta det bästa från båda kulturerna även om min uppfostran grundat sig på den ungerska kulturen och dess traditioner.

Skolan har inte inneburit några större problem förutom att jag ibland känt att jag har varit tvungen att prestera bättre än mina vänner för att få det godkännande de fick av lärarna. Jag fick ofta bevisa för lärare, som ännu inte lärt känna mig, att jag behärskar svenska lika bra som mina klasskamrater. När väl den första lära-känna-perioden var över flöt allt på precis som vanligt.

I övrigt förflöt min skoltid tämligen konfliktfritt. Några konflikter mellan min familj och skolan förekom inte utan samarbetet fungerade bra. Att det förekommer konflikter mellan skolan och invandrarföräldrar är inget jag eller litteraturen sopar under mattan, men precis som litteraturen säger är det viktigt att man då sätter sig och pratar som vuxna utan att anklaga någon för det ena eller andra. Det är endast genom att hålla kommunikationen levande och öppen som konflikter kan lösas. Idag förekommer många mångkulturella skolor och jag själv

jobbar på en. Det förekommer konflikter ibland, men det gör det även på andra skolor fast kanske av en annan sort. Toleransen på dessa skolor för andra kulturer och allmänt för det som är annorlunda är ofta högre än på skolor där andelen invandrare inte är så hög.

När det gäller samhället i övrigt så tycker jag att jag oftast blivit positivt bemött, men det har förekommit tillfällen då jag känt mig kränkt eller hamnat i försvarsställning. Det som jag har tyckt har varit värst är när en del klasskamrater talat illa om invandrare generellt sett, men sedan i samma veva säga att de ser mig som svensk. Jag har då frågat dem varför de ser mig som svensk när jag aldrig stuckit under stol med att jag är utländsk. De har då svarat att det är på grund av att jag sköter mig och inte ställer till bråk som de ser mig som svensk. Vid sådana tillfällen har jag blivit väldigt sårad och arg. Fast å andra sidan är inte invandrare heller oskyldiga vad gäller fördomar. Även de delar in svenskarna i stereotypa roller och ett känt smeknamn som invandrare använder sig av när de pratar om svenskar som en grupp är Svensson. De kallar alla svenskar för Svensson.

Jag tror personligen att det finns en del saker och känslor som alla invandrare känner och upplever. Litteraturen, intervjuerna och mina egna erfarenheter pekar på det. Det är mycket som stämmer överens, men vi får samtidigt inte glömma att bakom varje invandrare och svensk finns en individ som kanske inte vill bli klassad efter vilken etnisk grupp han/hon tillhör. Varifrån man än kommer finns det hos människan drag som är gemensamma och det tycker jag är viktigt att lyfta fram. Fast för att göra det trovärdigt när vi lyfter fram likheter måste vi även lyfta fram olikheterna och slutsatsen blir kanske ändå att vi är olika, men ändå lika.

REFERENSER

- Bergman, P. & Sjöqvist, L. & Bülow, K. & Ljung, B., *Tvåflugor i en smäll. Att lära på sitt andraspråk*. Eskilstuna: Almqvist & Wiksell Förlag AB, 1992.
- Gunnarsson, B-L. & Lidberg, C. & Nesser, A., *Barns tvåspråkighet*. Uppsala: Uppsala universitet, 1988.
- Hultinger, E-S. & Wallentin, C (red)., *Den mångkulturella skolan*. Lund: Studentlitteratur, 1996.
- Hyltenstam, K (red)., *Tvåspråkighet med förhinder? Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*. Lund: Studentlitteratur, 1996.
- Ladberg, G., *Tala många språk*. Eslöv: Carlsson Förlag, 1994.
- Nationalencyklopedin. Band 9*. Höganäs: Bra Böcker AB, 1992
- Naucmér, K. & Welin, R. & Ögren, M., *Kultur- och språkmöten. Om tvåspråkigt arbetssätt i förskolan*. Helsingborg: Socialstyrelsen Utbildningsförlaget, 1988
- Olsson, M. & Göcmen, F. & Eriksson, A., *Inte lika svensk som du*. Norrköping: Statens Invandrarverk, 1986.
- Otterbeck, J., *Islam, muslimer och den svenska skolan*. Lund: Studentlitteratur, 2000.
- Romaine, S., *Bilingualism*. Oxford: Blackwell Ltd, 1989.
- Saunders, G., *Bilingual children*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd, 1988.
- Skutnabb-Kangas, T., *Tvåspråkighet*. Lund: LiberLäromedel, 1981.
- Utbildningsdepartementet., *Kursplaner för grundskolan*. Stockholm: CE Fritzers AB, 1993.
- Utbildningsdepartementet., *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Skolverket & CE Fritzers AB, 1999.
- Wallin, K., *Att vara invandrarbarn i Sverige*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1982.
- Wellros, S., *Ny i klassen. Om invandrarbarn i den svenska skolan*. Kristianstad: Gleerups Förlag 1996.
- Wellros, S., *Språk, kultur och social identitet*. Lund: Studentlitteratur, 1998.